

VEDENÍ VZDĚLÁVACÍ INSTITUCE JAKO INKLUZIVNÍ ŠKOLY ČI ŠKOLSKÉHO ZAŘÍZENÍ

Mgr. Silvie Houšťavová

Základní tématický blok

STUDIJNÍ TEXTY K DISTANČNÍMU VZDĚLÁVÁNÍ

ÚSPĚŠNÝ LEADER

ZKUŠENÝ MANAŽER

SDÍLENÍ A PRAXE

EFEKTIVNÍ KOMUNIKACE

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Pedagogická
fakulta
Univerzita Palackého
v Olomouci

Tato publikace je výstupem projektu Kompetence leadera úspěšné školy,
reg. č. CZ.02.3.68/0.0/0.0/16_032/0008145

Jméno řešitele: Ing. Alena Opletalová, Ph.D.

Název díla: Vedení vzdělávací instituce jako inkluzivní školy či školského zařízení
Autor: Mgr. Silvie Houšťavová a řešitelský kolektiv projektu Centra celoživotního vzdělávání
Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

URL autora: www.ccv.upol.cz

URL odkaz na původní dílo: www.klus.upol.cz

CC BY-SA 4.0

Vedení vzdělávací instituce jako inkluzivní školy či školského zařízení by Autor: Mgr. Silvie Houšťavová a řešitelský kolektiv projektu Centra celoživotního vzdělávání Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci is licensed under CC BY-SA 4.0.

To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>

VEDENÍ VZDĚLÁVACÍ INSTITUCE JAKO INKLUZIVNÍ ŠKOLY ČI ŠKOLSKÉHO ZAŘÍZENÍ

OBSAH

Obsah	
Cíle distančního textu	3
1 Inkluze, inkluzivní vzdělávání a jeho implementace v českém školství	4
1.1 Inkluze a základní principy inkluzivního vzdělávání	4
1.2 Strategické dokumenty pro implementaci inkluzivního vzdělávání v České republice	4
1.3 Legislativní rámec inkluzivního vzdělávání v České republice	5
1.4 Financování inkluzivního vzdělávání v České republice	6
2 Zavádění zásad inkluzivního vzdělávání ve školní praxi	7
2.1 Principy školní inkluze	7
2.2 Další podněty pro řízení inkluze ve školách	8
2.3 Dokumenty školy ke společnému vzdělávání	9
3 Příklad budování inkluzivní školy	9
Shrnutí	10
Použitá literatura	11

CÍLE DISTANČNÍHO TEXTU

- Seznámit se základními principy inkluzivního vzdělávání.
- Informovat o úkolech Akčního plánu inkluzivního vzdělávání APIV 2019–2020.
- Obeznamit s legislativním rámcem inkluzivního vzdělávání v ČR.
- Inspirovat k zavádění zásad inkluzivního vzdělávání ve školní praxi.

1 INKLUZE, INKLUZIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ A JEHO IMPLEMENTACE V ČESKÉM ŠKOLSTVÍ

1.1 Inkluze a základní principy inkluzivního vzdělávání

Nejvyšší lidské hodnoty – respekt k druhému, solidarita, základní práva člověka jsou základními kameny myšlenky inkluze. Idea inkluze představuje celospolečenský přístup a kromě jiných zahrnuje i oblast vzdělávání. Koncept inkluzivního vzdělávání vede k naplnění rovných příležitostí (rovný a spravedlivý přístup ke vzdělávání všem jedincům), individuálních potřeb (respekt k odlišnostem, vzdělávání s ohledem na individuální až specifické potřeby žáků), k rozvoji lidských zdrojů (každý žák má specifický potenciál, který je nutné rozpoznat a rozvíjet v maximální míře) a možnosti participace v komunitě (možnost účastnit se dění v místní i širší komunitě, být přijímán školní komunitou). Inkluzivní vzdělávání je vhodné vnímat jako proces, během kterého dochází k proměnám školní kultury i praxe v oblasti sociálního klimatu i edukace. Zahrnuje úpravy prostředí, změnu výuky, rozvoj podpůrného klimatu (přijetí, podpora, spolupráce, demokracie, členství), péči o fyzické a psychické zdraví všech aktérů (žáků, rodičů, učitelů) a rozvoj lidských zdrojů.

Inkluzivní vzdělávání je hlavní prioritou české vzdělávací politiky. V praxi českých škol je obvykle zúženo na podporu a péči o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. V této souvislosti je vhodné vnímat rozdíl mezi integrací a inkluzí. Systém integrace umožňuje paralelní existenci rozdílných skupin žáků. Jde o začlenění skupin, které rozlišujeme dle diagnostických kritérií. Děti se zdravotním postižením se integrují do systému tradičního školství. Opakem integrace je segregace. Inkluze respektuje jedinečnost člověka a jinakost je vnímána za přirozenou součást kolektivu. Opakem je exkluze. V případě neúspěchu je v systému integrace vina připisována dítěti, v inkluzivním vzdělávání se hledají překážky v podmínkách, které mohou být měněny a přizpůsobovány potřebám každého dítěte.

Svozil, Foist (2016) definují základní principy společného vzdělávání takto:

- Na každém dítěti záleží.
- Každé dítě si zaslouží zažívat úspěch a radost z učení.
- Každé dítě má právo na individuální přístup a adresnou podporu.
- Každé dítě se potřebuje cítit přijímané a v bezpečí.
- Každé dítě potřebuje vnímat samo sebe jako plnohodnotnou součást společenství.
- Každé dítě má právo na naplnění svého vzdělávacího potenciálu a objevení svých jedinečných talentů; žádné dvě děti nejsou stejné.

1.2 Strategické dokumenty pro implementaci inkluzivního vzdělávání v České republice

Inkluzivní vzdělávání jako prioritu státní vzdělávací politiky zastřešuje Strategie vzdělávací politiky ČR do roku 2020 a Dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoj vzdělávací soustavy ČR na období 2015–2020. Z těchto dokumentů vychází Akční plán inkluzivního vzdělávání APIV na období 2019–2020 navazující na APIV 2016–2018. Plán pro dvouleté období byl zpracován MŠMT ve spolupráci s Odbornou platformou inkluzivního vzdělávání. Cílem APIV 2019–2020 je na základě dosavadních zkušeností zlepšit podmínky pro realizaci změn a přispívat k přijetí principů inkluze u odborné i široké veřejnosti. MŠMT chápe v tomto údobí jako prioritní tři úkoly, které mají naplnit nastavování rovných podmínek ve vzdělávání:

1. Podpora a ověření role školního sociálního pedagoga – začlenění sociálního pedagoga mezi pedagogické pracovníky a do struktury školních poradenských pracovišť.

2. Analýza vzdělávání v MŠ a ZŠ s vysokým zastoupením romských žáků a jejich podpora.
3. Vzdělávání pedagogických pracovníků – profesní rozvoj formou mentoringu, výměny zkušeností a nabídkou kvalitního DVPP; pregraduální příprava a další profesní rozvoj v oblasti inkluzivního vzdělávání a zavedení kompetenčních profilů; zprostředkování příkladů dobré praxe a průběžné vzdělávání v aktualizaci školské legislativy.

Tyto hlavní oblasti implementace inkluzivního vzdělávání do praxe mají být realizovány prostřednictvím následujících strategií:

Strategie 1: Informace, data a průběžná komunikace s odbornou veřejností má:

- informovat veřejnost laickou i pedagogickou o inkluzivním vzdělávání,
- připravovat relevantní data pro rozhodování MŠMT v oblasti inkluzivního vzdělávání,
- zajistit datové podklady využitelné pro prevenci předčasných odchodů ze vzdělávání.

Strategie 2: Podpora škol a pedagogů má:

- posilovat kompetence pedagogů škol v postupech individualizace ve vzdělávání (podpora vedení škol a pedagogů v přijímání inkluzivních a demokratických principů vzdělávání; posílení kompetencí managementu škol v oblasti realizace inkluzivního vzdělávání; zvýšení kompetencí pedagogických a poradenských pracovníků v oblasti pedagogické diagnostiky, individualizace vzdělávání, výuky heterogenních kolektivů, formativního hodnocení a hodnocení výstupů v kontextu individualizovaných cílů vzdělávání; vytvoření metodických materiálů; podpora bezpečného klimatu v inkluzivním prostředí; příprava systémové změny působení asistenta pedagoga ve školách; posílení kompetencí pracovníků ŠPZ v metodickém vedení pedagogických pracovníků škol),
- posílit speciálně pedagogické dovednosti v pregraduální přípravě a dalším profesním rozvoji pedagogických pracovníků v oblasti inkluzivního vzdělávání,
- vytvořit standard kvality školního poradenského pracoviště na úrovni vzdělávací instituce,
- zajistit služby zdravotní péče ve školách a školských zařízeních,
- zkvalitnit a sjednotit poskytování poradenských služeb ve školách a ŠPZ,
- zajistit a systematizovat jazykovou přípravu (čeština jako druhý jazyk),
- snižovat administrativní zátěž při realizaci inkluzivního vzdělávání v praxi
- snižovat externí diferenciaci na úrovni předškolního, základního a středního vzdělávání.

1.3 Legislativní rámec inkluzivního vzdělávání v České republice

Z hlediska inkluzivního vzdělávání je zásadní novela školského zákona č. 82/2015 Sb., kterou se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů. Stěžejní je §16 novely, kde děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami nejsou vymezováni prostřednictvím konkrétního handicapu, podle původních diagnostických kritérií, ale jsou chápáni jako jedinci, kteří k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění či užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními potřebují poskytnutí podpůrných opatření. Děti se speciálními vzdělávacími potřebami mají nárok na bezplatné poskytování podpůrných opatření školou a školským zařízením.

Konkrétní podpůrná opatření spočívají v:

- a) poradenské pomoci školy a školského zařízení,
- b) úpravě organizace, obsahu, hodnocení, forem a metod vzdělávání a školských služeb včetně zabezpečení výuky předmětů speciálně pedagogické péče a včetně prodloužení délky středního nebo vyššího odborného vzdělávání až o dva roky,

- c) úpravě podmínek přijímání ke vzdělávání a ukončování vzdělávání,
- d) použití kompenzačních pomůcek, speciálních učebnic a speciálních učebních pomůcek, využívání komunikačních systémů neslyšících a hluchoslepých osob, Braillova písma a podpůrných nebo náhradních komunikačních systémů,
- e) úpravě očekávaných výstupů vzdělávání v mezích stanovených rámcovými vzdělávacími programy,
- f) vzdělávání podle individuálního vzdělávacího plánu,
- g) využití asistenta pedagoga,
- h) využití dalšího pedagogického pracovníka, tlumočnicka českého znakového jazyka, přepisovatele pro neslyšící nebo možnosti působení osob poskytujících dítěti, žákovi nebo studentovi po dobu jeho pobytu ve škole nebo školském zařízení podporu podle zvláštních právních předpisů, nebo
- i) poskytování vzdělávání nebo školských služeb v prostorách stavebně nebo technicky upravených.

Podpůrná opatření se člení do pěti stupňů podle organizační, pedagogické a finanční náročnosti.

Prováděcím předpisem novely školského zákona č. 82/2015 Sb. je vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných, ve znění pozdějších předpisů. MŠMT aktuálně připravuje novelizaci vyhlášky. Cílem je mj. snížení administrativní zátěže, profesionalizace asistenta pedagoga a zvyšování kvality vzdělávání poskytovaného dětem se speciálními vzdělávacími potřebami v souladu s efektivním a účelným čerpáním finančních prostředků státního rozpočtu.

Aplikací podpůrných opatření v praxi se v textu dále nebudeme věnovat; čitatele odkazujeme na řadu metodických materiálů, které lze dohledat na webu MŠMT <http://www.msmt.cz/vzdelavani/spolecne-vzdelavani-1>; webu Národního ústavu pro vzdělávání <http://www.nuv.cz/t/in>; na metodickém portálu Rámcový vzdělávací program <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=14243>.

1.4 Financování inkluzivního vzdělávání v České republice

Zdroje financování:

- prostřednictvím podpůrných opatření,
- národní individuální projekty realizované přímo řízenými organizacemi MŠMT (NÚV, NIDV, ČŠI),
- výzvy a rozvojové programy MŠMT na podporu inkluzivního vzdělávání,
- systémové projekty MŠMT financované prostřednictvím evropských investičních a strukturálních fondů.

Přehled konkrétních výzev a rozvojových programů, systémových projektů i plán výzev v roce 2019 je uveden v dokumentu Akční plán inkluzivního vzdělávání na období 2019– 2020 (Příloha 1–4).

2 ZAVÁDĚNÍ ZÁSAD INKLUZIVNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ VE ŠKOLNÍ PRAXI

Vnímavý realistický čtenatel a praktik jistě reflektuje, že koncept inkluzivního vzdělávání není možné uvést do života ze dne na den a uvědomuje si, že se jedná o dlouhodobý proces, kterým směřujeme k dosažení vize, ideálu. Předpokladem je, že jde o sdílenou vizi založenou na společných hodnotách všech aktérů (vedení školy, učitelů, rodičů a další veřejnosti, žáků, ostatních pedagogických i nepedagogických pracovníků školy). Klíčovou roli leadra v této proměně školy hraje její ředitel. Sám bude potřebovat vnitřní motivaci, pochopení, ztotožnění i sílu řešit nežádoucí reakce.

2.1 Principy školní inkluze

Svozil, Foist (2016) považují za základní princip inkluze na školách participaci na společné vizi a dále v souladu s Kratochvílovou (2013) vyznávají tyto základní předpoklady:

- respekt mezi všemi účastníky edukačního procesu,
- uplatňování principu individualizace a diferenciaci ve prospěch rozvoje žáků,
- osobní maximum všech za vzájemné podpory,
- spolupráci mezi žáky, zaměstnanci školy, vedením školy, učiteli; spolupráci s odborníky uvnitř i vně školy a spolupráce s rodiči,
- komunikaci mezi zúčastněnými – s žáky, pracovníky školy a jejím širším okolím (komunitou).

Svozil, Foist (2016) dále prezentují čtyři oblasti školní inkluze, které zpracovala Tannenbergerová (2016):

Kultura:

- Škola přijímá všechny žáky (ze spádové oblasti).
- Každý žák je důležitý.
- Ze školy žáci neodcházejí do praktických ani speciální škol.
- Pokud žák není v edukaci úspěšný, řešení se hledá v podpůrných opatřeních.

Podmínky:

- Rozpočet školy pamatuje na položky podporující inkluzi.
- Všechny školní třídy jsou heterogenní.
- Škola zajišťuje průběžné vzdělávání všech svých zaměstnanců v oblastech efektivní práce s různorodým kolektivem třídy.
- Školní i volnočasové aktivity jsou přístupné všem žákům bez ohledu na jejich rodinné zázemí či postižení.

Praxe:

- Individuální vzdělávací strategie je tvořena pro všechny žáky, kteří ji potřebují.
- Žáci jsou spolutvůrci svého edukačního procesu.
- Efektivní a přirozené využití rozmanitých didaktických metod.
- Posun žáka, tj. změna oproti předchozímu stavu, tvoří jádro hodnocení žáka.

Relace:

- V prostorách a na webu školy najdeme signály o tom, u koho, s čím a kdy je možné komunikovat.
- Učitelé si pravidelně vzájemně hospitují ve výuce.
- Vztah učitele a rodiče lze na škole charakterizovat jako partnerský.
- Školu lze charakterizovat jako „komunitní centrum“ dané lokality.

2.2 Další podněty pro řízení inkluze ve školách

Lazarová, Hloušková, Trnková, Pol&Lukas (2015) předkládají podněty k zamyšlení o tom, co může být pro úspěšné řízení inkluze ve školách užitečné a nezbytné. Vycházejí z výsledků vlastního empirického výzkumu z let 2013–2015 zaměřeného na řízení základních škol usilujících o inkluzivní vzdělávání. Výsledky dokladují:

- Pojem inkluzivní vzdělávání evokuje vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Na podobu inkluzivního vzdělávání mají vliv tradice a reputace školy, lokální soutěžení s jinými školami, vztah k místní komunitě a hodnoty vedení školy. Pro vedení škol to znamená orientovat se v základech a principech inkluzivního vzdělávání a ztotožňovat se s nimi. Zároveň také reflektovat kontext vlastní školy.
- Významnou otázkou zůstává naplňování principů inkluzivního vzdělávání s jistým uchováním prvků speciální edukace (specializované třídy v běžných školách, dělení dětí do výkonnostních skupin) a zvážení všech zřejmých výhod a nevýhod takového uspořádání.
- Školy rozumějí hodnotám inkluzivního vzdělávání, ale nemusí být zcela jasné, co tyto hodnoty znamenají v reálné praxi. Ve školách chybí zřetelně stanovené ukazatele, podle kterých lze zhodnotit naplňování vize.
- Učitelé i vedení škol mívají starosti o udržení kvality výuky, snaží se zajišťovat rovnováhu mezi doporučenými úlevami a udržením jistého výkonnostního standardu. Nezodpovězenou otázkou jsou způsoby hodnocení a zajištění spravedlivého hodnocení pro všechny.
- Vedení škol silně vnímá svou povinnost zajistit adekvátní podmínky pro realizaci výuky (speciální pomůcky, asistenty učitele, organizaci výuky při dělení tříd apod.).
- Vedení škol hledá soulad mezi vyžadováním tvrdé práce a péčí o osobní pohodu každého žáka ve snaze podporovat dobré výsledky žáků i tříd.
- Ředitelé škol považují za zásadní bezodkladné, důrazné a důsledné řešení nevhodného chování žáků. Významná je v tomto ohledu podpora učitelů ze strany samotného vedení školy a školních specialistů, např. pracovníků školního poradenského pracoviště.
- Učitelé vnímají, že proinkluzivní politika školy se projevuje vysokou ochotou přijímat všechny žáky bez ohledu na spádovou oblast, nedostatky pociťují v kultuře inkluzivního vzdělávání, která není v souladu s dosavadní tradicí. Ředitelé musejí čas od času čelit neochotě učitelů pracovat v rozmanitých třídách. Je nezbytné, aby metodická podpora učitelů a jejich další vzdělávání vycházelo z reflexe jejich vlastních zkušeností a zažívané praxe.
- Zásadní pro rozvoj proinkluzivní kultury školy je ze strany vedení vytváření podmínek pro participaci i spolupráci lidí ve škole. Způsob jednání vedení s učiteli se obdobně přenáší do způsobů jednání učitelů k žákům. Jde o jednání založené na principech participace, demokracie, morálních pravidlech, slušnosti a respektu. Nutné je podporovat odpovědnost lidí a zplnomocňovat je v celé řadě rozhodovacích procesů. Přesto silní lídři neváhají být autoritativní v rozhodnutích ohledně samých základů inkluzivního vzdělávání.

2.3 Dokumenty školy ke společnému vzdělávání

Přehled základních dokumentů školy ve vztahu k inkluzivnímu vzdělávání:

- školní vzdělávací program,
- vnitřní směrnice školy,
- školní matrika,
- plán pedagogické podpory,
- doporučení ŠPZ pro žáka se speciálními vzdělávacími potřebami,
- informovaný souhlas zákonného zástupce (součást doporučení ŠPZ pro žáka se SVP),
- individuální vzdělávací program,
- vyhodnocení IVP a dalších poskytovaných podpůrných opatření,
- zprávy specialistů k dítěti (klinický psycholog, pediatr, odborný lékař),
- žádosti zákonného zástupce a rozhodnutí ředitele školy.

3 PŘÍKLAD BUDOVÁNÍ INKLUZIVNÍ ŠKOLY

Oba výše zmínění autoři Svozil, Foist (2016) konkrétně popisují řadu aktivit a změn, které iniciovali a uskutečnili v ZŠ Poběžovice od roku 2008 v průběhu několika let v rámci svých snah o vybudování školního prostředí na základě principů společného vzdělávání. Pro inspiraci a případnou reflexi vlastní praxe čtenářů uvádíme přehled prezentovaný autory za dané období:

- zřízení školního klubu a posílení zájmové činnosti,
- zapojení školního psychologa a speciálního pedagoga na škole,
- zřízení terapeutického centra Biofeedback,
- vznik klubu „Albert“ pro nadané žáky,
- posílení podpory asistenta pedagoga pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami,
- zapojení asistentů pro žáky ze sociálně znevýhodněného prostředí
- školní dohledová služba,
- spolupráce s neziskovými organizacemi, partnery a akademickou půdou,
- projektová práce k realizaci nadstavbových cílů,
- setkávání s partnerskými školami v regionu, v ČR i v zahraničí,
- průběžné vyhodnocování účinnosti systému prostřednictvím nástrojů Index inkluze a Mezinárodní profesní rámec ISSA,
- spolupráce s Agenturou pro sociální začleňování,
- intenzivní spolupráce se zřizovatelem a s předškolním vzděláváním.

Z pohledu managementu školy doporučují osvědčené úpravy v organizaci školy a uvádějí jejich přínosy (Svozil, Foist, 2016, str. 56):

- otevření školy pro žáky každý den v 6:30 – provoz ranního klubu,
- krátká pracovní porada všech pedagogů každý den v 7:30 v rozsahu čtvrt hodiny,
- setkání třídních učitelů ve třídách se svými žáky každý den v 7:45,
- zahájení vyučování v 8:00,
- systém řízení založený na dvou zástupcích (zástupce ředitele pro logistiku, zástupce ředitele pro pedagogiku).

Přínosy těchto opatření:

- zvýšení informovanosti a vzájemné komunikace mezi pedagogy – pedagogové si sdělují důležité skutečnosti nastávajícího dne nebo upozorňují na aktuální záležitosti nebo bezodkladně řeší problémy dne předchozího,
- odbourání dlouhých odpoledních porad jednou za týden,
- zavedení třídnických čtvrt hodin přináší přehled o docházce, možnost reagovat na potřeby a připomínky žáků a možnost okamžitého řešení problémů s chováním.

SHRNUTÍ

- Koncept inkluzivního vzdělávání je naplňován budováním celoškolského klimatu založeného na principech demokracie, participace, spolupráce a respektu všech aktérů – vedení školy, učitelů, žáků, rodičů, dalších pedagogických i nepedagogických pracovníků školy a širší komunity dané lokality.
- V tomto pojetí je hlavní prioritou české vzdělávací politiky.
- Jde o proces, během kterého dochází k proměnám školní kultury i praxe v oblasti sociálního klimatu i edukace.

Kontrolní otázky a úkoly

1. *Jaké jsou základní principy inkluzivního vzdělávání?*
2. *Jaké oblasti dalšího vzdělávání pedagogů jsou prioritní pro zavádění zásad společného vzdělávání ve školní praxi?*
3. *Jaké zásady a konkrétní opatření lze uskutečnit v reálné školní praxi?*

POUŽITÁ LITERATURA

LAZAROVÁ, Bohumíra et al. *Řízení inkluze ve škole*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2015. 179 stran. ISBN 978-80-210-8037-9.

SVOZIL, Břetislav a FOIST, Vladimír. *Strategický management inkluzivní školy*. Brno: Liga lidských práv, 2016. 70 s. ISBN 978-80-87414-29-3.

Zákon č. 82/2015 Sb. In: *Sbírka zákonů*. 17. 4. 2015. ISSN 1211-1244.

Elektronické zdroje

Akční plán inkluzivního vzdělávání na období 2019–2020 [online]. Praha: MŠMT, 2018 [cit. 2019-05-08]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/49950/>.

PdF UP v Olomouci, Žižkovo nám. 5, 771 40 Olomouc

Centrum celoživotního vzdělávání

www.ccv.upol.cz

